

АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

реферативний огляд

Укладач: Крочева Н. М., науковий співробітник відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

У реферативному огляді подано узагальнену інформацію про стан розробки питання без урахування суб'єктивних суджень і оцінок укладача. У результаті фактографічного аналізу представлених документів відібрано лише ті факти та відомості, що можуть повноцінно охопити тему реферативного огляду.

Реферативний огляд структуровано за трьома розділами:

1. Теоретичні основи сучасної позашкільної освіти.
2. Методичний супровід позашкільної освіти України.
3. Особливості діяльності регіональних позашкільних навчальних закладів.

Матеріали в усіх розділах подано за українською абеткою із застосуванням наскрізної нумерації.

При підготовці огляду було використано тематичні матеріали за 2010–2015 роки із загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова», реферативної галузевої бази даних Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського та мережі Інтернет.

Реферативний огляд стане у нагоді вчителям, дослідникам, студентам та всім тим, хто цікавиться або опікується проблемами позашкільної освіти в Україні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Матеріали розділу розкривають психолого-педагогічні засади реалізації змісту позашкільної освіти в нових соціокультурних умовах. Виокремлено та узагальнено основні напрями функціонування освітньо-виховного поля позашкільної освіти.

1. Державне регулювання розвитку позашкільної освіти в Україні: стан та проблеми фінансового забезпечення / Р. А. Науменко // Аналітика і влада. – 2012. – № 6. – С. 154–162. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/avlad_2012_6_26 (дата звернення: 02.05. 2016).

Здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано новий підхід до розв'язання наукової проблеми державного регулювання розвитку позашкільної освіти в Україні в контексті сучасних освітніх реформ. Конкретизовано сутність понять “позашкільна освіта”, “додаткова освіта”, “державне регулювання розвитку позашкільної освіти” та “механізми державного регулювання розвитку позашкільної освіти”, теоретичні й практичні питання державного регулювання позашкільної освіти, визначено його основні періоди та охарактеризовано пріоритетні тенденції становлення й розвитку. Обґрунтовано концептуальні підходи до державного регулювання позашкільної освіти як складної, багатоаспектної, динамічної системи, визначено основні напрями його вдосконалення. З огляду на результати дисертаційного дослідження та потреби сучасного стану розвитку позашкільної освіти розроблено Концепцію модернізації системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів у сфері позашкільної освіти, а також структурно-функціональну модель державного регулювання позашкільної освіти, в основу якої покладено обґрунтування механізмів державного регулювання позашкільної освіти, які базуються на пріоритетному принципі поєднання державного та громадського управління освітою.

2. Компетентнісний підхід у навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу : метод. посіб. / [В. В. Вербицький [та ін.] ; за ред. В. В. Мачуського] ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання. – Харків : Друкарня Мадрид, 2015. – С. 112–114.

Розкрито теоретико-методологічні й організаційно-технологічні аспекти розвитку позашкільної освіти як освітньо-виховної системи, що знаходиться в режимі сталого розвитку. Висвітлено проблеми сучасного етапу розвитку позашкільної освіти в організаційно-управлінській, освітньо-виховній, методико-технологічній, партнерській та інших сферах діяльності. З'ясовано перспективні напрями спільної діяльності вчених і педагогів-практиків щодо забезпечення інноваційних процесів, необхідних для розвитку позашкільної освіти як сучасної освітньо-виховної системи. Надано авторські ідеї щодо підвищення значення регіонального досвіду в забезпеченні загальносистемного розвитку позашкільної освіти, підвищенні її розвивально-виховного, соціалізуючого потенціалу. Визначено шляхи вирішення ряду актуальних проблем з упровадження інновацій для забезпечення ефективності функціонування та сталого розвитку позашкільної освітньо-виховної системи регіонального організаційного рівня.

3. Методологічні основи навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі / Л. Полякова // Пед. пошук. – 2009. – № 4. – С. 14–17. – Текст статті доступний в Інтернеті:

http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pedp/2009_3_4/pp/64/met/polyakova.pdf (дата звернення: 02.05.2016).

Висвітлено досвід багаторічної діяльності та систему побудови методичної роботи в позашкільному навчальному закладі Локачинського районного будинку школяра (Волинська область). Акцентовано увагу на питаннях інформаційного забезпечення учасників освітнього процесу, активізації та становлення науково-дослідної роботи вихованців, упровадження інноваційних форм і методів роботи методичної служби в напрямку розвитку професійної майстерності педагогів. Висвітлено пріоритети у роботі методиста. Розглянуто реалізацію методичної проблеми "Удосконалення професійної майстерності та пошук шляхів розвитку педагогічної творчості" в індивідуальних, групових, загальних формах та інформаційно-довідкову роботу. Зазначено, що методична служба надає організаційно-методичну допомогу не лише педагогам Будинку школяра, а й керівникам гуртків, учителям початкових класів, фізики, трудового навчання ЗШ району та школярам, для яких у канікулярний період організуються навчально-пізнавальні програми. Підсумовано, що методична робота повинна являти собою цілісну систему заходів, щодо підвищення кваліфікації та професійного потенціалу як кожного окремого педагога, так і педагогічного колективу в цілому.

4. Педагогічні засади організації дозвілля дітей та підлітків у системі позашкільної освіти в Україні (1960–1991 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Балахтар Валентина Візиторівна ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2010. – 20 с. Текст автореферату доступний в Інтернеті: http://irbis-nbuu.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 27.04. 2016).

Визначено позашкільну освіту як сферу організації дозвілля дітей і підлітків. Розглянуто етапи становлення та розвитку організації дозвілля зростаючого покоління у системі позашкільної освіти України (1960 - 1991 рр.). Досліджено роль і місце педагога-організатора дозвілля дітей та молоді у позашкільних закладах означеної доби. Проаналізовано напрями, зміст, принципи, функції, форми та методи організації молодіжного дозвілля. Окреслено систему позашкільних закладів України, визначено їх науково-методичне забезпечення. Висвітлено шляхи реалізації прогресивних ідей досвіду організації дозвілля дітей і підлітків у системі позашкільної освіти досліджуваного періоду.

5. Позашкільна освіта та виховання в Україні у векторах сучасного розвитку [Електронний ресурс] / Г. П. Пустовіт // Освіта та педагогічна наука. – 2013. –

№ 3. – С. 5–10. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OsDon_2013_3_2, вільний. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.05. 2016 р.

Охарактеризовано проблеми вдосконалення змісту позашкільної освіти (ПО) та напрями його реалізації в навчально-виховному процесі позашкільних навчальних закладів (ПНЗ) і показано необхідність створення відповідного освітньо-виховного поля, доступного кожній дитині. За результатами аналізу ефективності діяльності ПНЗ України зазначено, що вони є найбільш дієвим інститутом соціалізації дитини, її інтелектуального, духовного та фізичного розвитку. Висвітлено складне становище сучасних ПНЗ, рівень професійної підготовки їх керівників і педагогів позашкільної освіти, відсутність достатнього соціального захисту учасників навчально-виховного процесу в ПНЗ, що разом узяті негативно впливає на розвиток галузі. Виділено пріоритетні завдання усіх рівнів ПО (дотримання органами управління Закону України "Про позашкільну освіту", розширення мережі гуртків, секцій, клубів тощо, створення умов для змістовного дозвілля, забезпечення якісної ПО, підтримка обдарованої учнівської молоді, подальша підтримка та розвиток наукових товариств учнів, повне державне фінансове забезпечення Програми розвитку ПНЗ на 2010 - 2014 рр., здійснювати співпрацю ПНЗ із ЗНЗ, ПТНЗ, ВНЗ і громадськими організаціями). Запропоновано три рівні побудови та реалізації змісту організаційно-педагогічної моделі ПО в Україні. Виділено напрями подальшого розвитку системи ПНЗ: організаційно-педагогічний, функціонально-змістовий, науково-методичний, структурно-організаційний.

6. Позашкільна освіта: проблема визначення [Електронний ресурс] / Л. Яременко // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. – 2014. – Вип. 33. – С. 107–113. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_33_18, вільний. – Назва з екрана. – Дата звернення: 27 квітня 2016 р.

Проаналізовано підходи до визначення місця та ролі позашкільної освіти в системі сучасної освітньої діяльності; узагальнюючи існуючі підходи, автор визначає позашкільну освіту як складову системи безперервної освіти, цілеспрямований процес і результат навчання, виховання, розвитку і соціалізації особистості у вільний час у позашкільних навчальних закладах та інших соціальних інституціях.

7. Позашкільна педагогіка: теорія, історія, практика [Текст] : наук.-метод. посіб. / Сущенко Т. І. ; Нац. акад. наук України, Нац. центр «Мала акад. наук України», Класич. приват. ун-т. – К. : Праймдрук, 2011. – 298 с.

Охарактеризовано традиційні та інноваційні напрями розвитку інтеграційного процесу загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів у сучасній освіті, зазначено окремі підходи формування готовності педагогів до професійної діяльності в умовах інтеграції дій педагогів загальноосвітніх шкіл та позашкільних навчальних закладів зі створення оптимального мікроклімату навколо тих дітей, які вже мають творчі здобутки і встигли їх досягти завдяки позашкільним закладам.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Публікації цього розділу, узагальнюючи змістові аспекти позашкільної освіти, що здійснюється в позашкільних навчальних закладах художньо-естетичного, науково-технічного, еколого-натуралістичного напрямів, основну увагу зосереджують на ролі та значенні виконання завдань, які поставлено перед цими закладами в умовах модернізаційних змін: формування активної життєвої позиції; адаптація, готовність до безперервної освіти, конкурентної боротьби на ринку праці; потреба ініціативно включатися в систему нових економічних відносин, підприємницьку діяльність.

8. Методичні рекомендації щодо організації роботи гуртка в позашкільному навчальному закладі / Р. І. Нікітенко // Наша шк. – 2010. – № 4. – С. 39–49..

Запропоновано методичні рекомендації педагогам позашкільних навчальних закладів щодо організації процесу позашкільного виховання. Проаналізовано основні принципи діяльності позашкільного закладу. Розглянуто й охарактеризовано структуру гурткового заняття. Наголошено на необхідності вивчення потреб і запитів дітей та батьків перед створенням гуртка та визначенням напрямів діяльності.

2.1. Позашкільні навчальні заклади художньо-естетичного напрямку

9. Виховання творчої особистості учнів у позашкільних навчальних закладах художньо-естетичного профілю / О. Литовченко // Позашк. освіта та виховання. – 2010. – № 2. – С. 21–25.

Визначено суть понять "творчість", "виховання", "творча особистість". Науково обґрунтовано організаційно-педагогічні умови виховання творчої особистості учнів у позашкільних навчальних закладах художньо-естетичного профілю, а саме: наукове обґрунтування методів педагогічного керівництва творчим розвитком особистості, надання дитині свободи

вибору та самовираження, усвідомлення нею своєї самоцінності, формування в учнів потреби та здібностей до подальшого саморозвитку як особистості, творчі якості й естетична культура особистості педагога, створення естетичної обстановки, створення творчої атмосфери, формування в учнів внутрішньої мотивації та потреби до творчої діяльності, урахування вікових особливостей учнів, впровадження особистісно орієнтованого підходу. Окреслено напрями подальшого дослідження проблеми.

10. Методичні засади художньо-творчої самореалізації підлітків в умовах діяльності ансамблю народної музики: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Барановська Ірина Георгіївна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 20 с. – Текст автореферату доступний в Інтернеті: <http://linksdir.com.ua/getlink.php?linkID=23033> (дата звернення: 27.04.2016).

Розкрито зміст та особливості художньо-творчої самореалізації підлітків за умов діяльності ансамблю народної музики. Сформульовано принципи, визначено й перевірено педагогічні умови, які впливають на результативність художньо-творчої самореалізації підлітків в ансамблі народної музики. Встановлено критерії (емоційно-перцептивний, мотиваційно-вольовий, пізнавально-активний, ціннісно-орієнтаційний, художньо-діяльнісний) та рівні (високий, середній, низький) її діагностики. Обґрунтовано й експериментально апробовано методичну модель художньо-творчої самореалізації підлітків за умов діяльності ансамблю народної музики на основі вивчення українських народних музичних традицій, цілісність якої обумовлена взаємозв'язком емоційно-комунікативної, мотиваційної, змістової, ціннісної, процесуальної складових. Удосконалено навчально-методичне забезпечення творчих об'єднань (художньо-творчих колективів) позашкільних закладів освіти та позакласної роботи загальноосвітніх шкіл України.

11. Позашкільні навчальні заклади художньо-естетичного напрямку м. Хмельницького / Н. А. Олійник // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. – Хмельницький, 2013. – Вип. 14. – С. 338–342. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2013_14_71 (дата звернення: 02.05.2016).

Визначено місце та роль позашкільної освіти в системі сучасної освітньої діяльності. З'ясовано, що позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти учнівської молоді, яка значною мірою впливає на соціалізацію особистості, розкриття її творчого потенціалу, формування ціннісних і моральних орієнтацій. Висвітлено діяльність позашкільних

навчальних закладів художньо-естетичного напрямку м. Хмельницький. На конкретних прикладах продемонстровано досягнення та здобутки творчих колективів, які існують у цих закладах. Доведено необхідність існування означених закладів у загальній системі освіти України.

12. Теоретико-методичні основи професійного розвитку педагогів художньо-естетичного профілю : монографія / Ю. В. Сліпич. – Херсон : Херсон. акад. неперерв. освіти, 2013. – 179 с. : табл.

Обґрунтовано актуальність проблеми професійного розвитку педагогів художньо-естетичного профілю. Наведено трактування понять "професійний розвиток педагогів художньо-естетичного профілю", "професійна компетентність", "мотивація" тощо. Розроблено модель професійного розвитку педагогів у позашкільних навчальних закладах художньо-естетичного профілю та подано методичне забезпечення цього процесу.

13. Удосконалення фізкультурно-спортивної дозвілєвої діяльності дітей та молоді в позашкільних навчальних закладах / Н. В. Тихонова, А. С. Бондар // Слобожан. наук.-спорт. вісн. – 2014. – № 5. – С. 77–81. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://journals.uran.ua/index.php/1991-0177/article/view/28731/25730> (дата звернення: 27.04.2016).

У ході дослідження застосовувався комплекс загальнонаукових методів, серед яких аналіз літературних джерел та документів; метод експертної оцінки; методи системного аналізу; соціологічні методи; методи математичної статистики, педагогічний експеримент. У дослідженнях взяли участь 20 керівників, 120 тренерів-викладачів фізкультурно-спортивних організацій, а також 4 керівники органів управління фізичної культури та спорту, 20 провідних вчених, які володіють знаннями щодо досліджуваної проблеми. Розроблено "Комплекс організаційних заходів, які сприятимуть залученню дітей та молоді до дозвілєвої діяльності у позашкільних навчальних закладах", основні завдання якого вирішувалися в ході організаційно-педагогічного експерименту. Висновки: упровадження комплексу та вирішення його основних завдань сприяло збільшенню суми фінансового прибутку на 33 % (СК "Ауїті"), а кількість займаючихся зросла на 24 % у СК "Ауїті" і на 2,2 % у групах початкової підготовки "МК ДЮСШ з водних видів спорту Яни Клочкової". Ефективність упровадженого комплексу заходів підтверджують результати експертної оцінки провідних вчених і практичних працівників сфери фізичної культури та спорту, так, експерти обох груп високо оцінили рівень очікуваної ефективності (4,6 і 5,0 балів з 5 балів).

14. Управління якістю освітньої діяльності шкіл мистецтв в сучасних умовах [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Сич Тетяна Володимирівна ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». – Луганськ, 2012. – 20 с.

Висвітлено проблему управління якістю освітньої діяльності шкіл мистецтв у контексті розвитку позашкільної освіти на сучасному етапі. На підставі аналізу стану розробки в науковій літературі проблеми управління якістю освітньої діяльності окреслено основні підходи до управління якістю освіти в педагогічній теорії й практиці. Визначено сутність та особливості управління якістю освітньої діяльності шкіл мистецтв. Розроблено критерії оцінювання ефективності управління якістю освітньої діяльності шкіл мистецтв. На засадах теорії управління якістю та положень ситуаційного підходу розроблено й експериментально перевірено технологію управління якістю освітньої діяльності шкіл мистецтв.

2.2. Позашкільні навчальні заклади науково-технічного напрямку

15. Підготовка майбутніх учителів технологій до роботи з учнями в позашкільних навчальних закладах науково-технічного профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Благосмислов Олександр Сергійович ; НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України. – К., 2011. – 16 с. – Текст автореферату доступний в Інтернеті: <http://mydisser.com/ua/catalog/view/238/240/9739.html> (дата звернення: 27.04.2016).

Досліджено проблему підготовки майбутніх вчителів технологій до роботи з учнями в позашкільних навчальних закладах науково-технічного профілю. Проаналізовано стан підготовки майбутніх вчителів технологій до роботи з учнями в позашкільних навчальних закладах у педагогічній теорії й її здійснення на практиці. Обґрунтовано модель, зміст, методичне забезпечення й організаційно-педагогічні умови: систематична позитивна мотивація на професійну діяльність у позашкільних закладах, обґрунтування змісту та технології теоретичної, практичної та методичної підготовки студентів до роботи у цьому типі освітніх закладів, формування у майбутніх вчителів уміння застосовувати особистісно орієнтовані методики у позашкільних закладах, здатності до систематичного вивчення та врахування індивідуальних особливостей учнів у позашкільній науково-технічній творчості. Визначено структурні компоненти, критерії, показники та рівні готовності майбутніх вчителів технологій до роботи з учнями в системі позашкільної освіти науково-технічного спрямування.

16. Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в процесі пошуково-дослідницької діяльності в позашкільному навчально-виховному просторі: компетентнісний підхід, еколого-натуралістичний аспект : метод. посіб. з досвіду пед. колективу Сумського обл. центру позашк. освіти та роботи з талановитою молоддю / ред.: Л. В. Тихенко. – Суми : Ун-т. кн., 2010. – 608 с. – укр.

Висвітлено матеріали з досвіду роботи педагогічного колективу Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю в позашкільному навчально-виховному просторі. Висвітлено психолого-педагогічні й організаційно-технологічні аспекти навчально-виховної та розвивальної роботи позашкільного навчального закладу в контексті формування компетентностей особистості.

17. Центр дитячої творчості / Т. Я. Теплової, Т. М. Козіна // Наша шк.. – 2010. – № 2. – С. 17–18.

Висвітлено діяльність Центру позашкільної роботи та дитячої творчості (м. Ізмаїл, Одеська область). Проаналізовано зміст роботи Центру. Констатовано, що суттєвою ознакою діяльності педагогічного колективу Центру є стабільність, професіоналізм, індивідуальна творчість, гуманістичні відносини.

18. Формування пізнавальної самостійності підлітків у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Липецький Олександр Петрович ; Ін-т пробл. виховання НАПН України. – К., 2013. – 19 с.

Увагу приділено проблемі формування пізнавальної самостійності підлітків у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів. Проаналізовано філософські, психологічні, педагогічні аспекти досліджуваної проблеми. Уточнено сутність і структуру пізнавальної самостійності підлітків. Визначено критерії і показники, а також рівні сформованості зазначеної інтегративної якості особистості. Обґрунтовано педагогічні умови формування пізнавальної самостійності підлітків науково-технічних гуртків позашкільних навчальних закладів (упровадження в навчально-виховний процес програм для гуртків авіамоделювання й космічного макетування та моделювання, орієнтованих на формування пізнавальної самостійності підлітків; запровадження у зміст роботи науково-технічних гуртків позашкільних навчальних закладів проектної діяльності).

2.3. Позашкільні навчальні заклади еколого-натуралістичного напрямку

19. Вербицький В. В. Актуальні проблеми діяльності позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного профілю / В. В. Вербицький // Позашк. освіта та виховання. – 2010. – № 1. – С. 8–13.

Досліджено питання щодо розв'язання проблеми екологічного виховання у позашкільних навчальних закладах. Визначено пріоритетні завдання та напрями діяльності закладів еколого-натуралістичного профілю. Обгрунтовано конкретні шляхи розв'язання проблем, які мають вирішити позашкільні навчальні заклади, що є складовою системи безперервної освіти та виконують запобігально-прогностичну функцію у цілісному підході до виховання особистості.

20. До вершин науки через співпрацю з науковими закладами Херсонщини / Г. Палічева // Рідна шк. – 2010. – № 10. – С. 69–70. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_10_20 (дата звернення: 02.05.2016).

Приділено увагу особливостям системи навчально-виховної роботи з виявлення та підтримки обдарованої молоді, що створена педагогічним колективом Херсонського центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, та її реалізації у співпраці з науковими закладами Херсонщини. Ця система охоплює роботу гуртків трьох рівнів, що передбачає діяльність учнів від найпростіших дослідів до наукових експериментів, участь учнів у екологічних, природоохоронних науково-освітніх конкурсах та акціях.

21. До проблеми вдосконалення професійної діяльності педагога позашкільного навчального закладу художньо-естетичного профілю / С. Тарасюк // Рідна шк. – 2010. – № 1/2. – С. 34–38. – Текст статті доступний в Інтернеті: file:///C:/Users/Fix/Downloads/rsh_2010_1-2_10.pdf (дата звернення: 02.05.2016).

Висвітлено організаційно-методичні умови удосконалення професійної діяльності педагога позашкільного навчального закладу художньо-естетичного профілю. Зазначено, що під організаційно-методичними умовами доцільно розуміти систему психолого-педагогічних заходів, які сприяють удосконаленню професійної діяльності педагога безпосередньо в закладі позашкільної освіти. Проаналізовано теоретичні напрацювання та практичний досвід створення таких умов у закладах позашкільної освіти. Розкрито роль адміністрації у процесі вдосконалення професійної діяльності педагога закладу художньо-естетичного профілю. Охарактеризовано адміністративні та соціально-психологічні методи управління організаційно-методичною роботою, виокремлено типові форми її реалізації

на практиці. Акцентовано увагу на масових (семінари, педагогічні читання, науково-практичні конференції), групових (методичні об'єднання, творчі (динамічні) групи, школи передового досвіду, школи педагогічної майстерності, об'єднання педагогів за інтересами), індивідуальних (наставництво, консультації, самоосвіта, стажування) та нетрадиційних формах організації методичної роботи. Виокремлено організаційно-методичні умови, за яких досягається найбільша ефективність успішної діяльності педагогів. Запропоновано педагогічну модель удосконалення професійної діяльності педагога позашкільного закладу художньо-естетичного профілю, яка надалі має становити теоретичну основу процесів діагностики та розвитку компонентів педагогічної діяльності фахівця.

22. Методика навчання дизайну одягу старшокласників у позашкільних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Г. Д. Попова ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2012. – 20 с. – Текст автореферату доступний в Інтернеті: <http://mydisser.com/ua/catalog/view/9831.html> (дата звернення: 02.05. 2016).

Обґрунтовано та розроблено методика навчання дизайну старшокласників у позашкільних навчальних закладах. Проаналізовано теоретичні основи та педагогічний досвід навчання дизайну одягу в системі позашкільної освіти. Вдосконалено визначення змісту та суті понять "дизайн одягу", "методика навчання дизайну учнів", "дизайн-студія". Встановлено, що дизайн одягу є цілеспрямований процес і результат проектування та виготовлення одягу. Розроблено дизайн-студію як методичну систему навчання учнів дизайну одягу в позашкільних навчальних закладах. Визначено зміст, форми та методи навчання дизайну учнів у позашкільних навчальних закладах, що базуються на засадах особистісно-орієнтованого підходу. Експериментально перевірено методика навчання старшокласників дизайну одягу в позашкільних навчальних закладах і доведено ефективність її впливу на творчий розвиток учнів. Набули подальшого розвитку основні положення щодо навчання дизайну, реалізації особистісно-орієнтованого підходу в системі позашкільної освіти, підготовки навчальних програм з навчання дизайну одягу в позашкільних навчальних закладах.

23. Методичні рекомендації щодо організації роботи гуртка в позашкільному навчальному закладі / Р. І. Нікітенко // Наша шк.. – 2010. – № 4. – С. 39–49.

Подано матеріали з організації проведення навчально-виховної роботи в позашкільному закладі. Посібник рекомендований для практичного використання керівниками гуртків.

24. Роль педагога у розвитку інтелектуальної обдарованості старшокласників у позашкільних навчальних закладах екологічного профілю / С. І. Шевчук // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка : наук. журн. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – Вип. 59. – С. 141–145. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=PREF=&S21COLORTERMS=0&S21STR=VZhDU (дата звернення: 02.05. 2016).

Проаналізовано виключну роль педагога в розвитку інтелектуальної обдарованості старшокласників у позашкільних навчальних закладах екологічного профілю та досліджено ступінь його готовності до цього процесу на прикладі Житомирського обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді. Запропоновано низку рекомендацій щодо підготовки вчителів до роботи з інтелектуально обдарованими дітьми.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Основою змістового наповнення цього розділу є розгляд таких проблем: вдосконалення змісту позашкільної освіти й напрями його реалізації в діяльності позашкільних закладів освіти регіонального рівня; організаційно-методичні, професійні проблеми діяльності різних видів позашкільних навчальних закладів; регіональні особливості матеріально-технічного та кадрового забезпечення позашкільних навчальних закладів.

25. Виховний вплив спортивної діяльності на виховання моральності підлітків / Н. Костишена // Рідна шк. – 2010. – № 8. – С. 70–71. *Висвітлено особливості реабілітації дітей-інвалідів у контексті екологічного виховання (на матеріалах спільної діяльності Будинку дитячої та юнацької творчості (м. Біла Церква) з реабілітаційним центром соціальної служби для дітей та молоді у м. Узин.*

26. Еколого-натуралістичні заклади позашкільної освіти Хмельниччини: організаційно-методичні аспекти діяльності / В. Климчук // Рідна школа. – 2010. – № 10. – С. 64–67.

Висвітлено напрями діяльності Хмельницького обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді (облЕНЦУМ), в основі якої - концепція формування екологічної культури учнівської молоді шляхом

раціонального поєднання традиційних та інноваційних форм екологічної освіти, дослідницько-експериментальної та природоохоронної роботи. Підкреслено, що головним завданням у роботі Хмельницького облЕНЦУМ є удосконалення навчально-виховного процесу, його науково-методичного забезпечення, запровадження нових форм і методів діяльності, підвищення майстерності педагогічних працівників для забезпечення належного рівня навчання та виховання підростаючого покоління.

27. Ефективність діяльності єдиного позашкільного простору в контексті модернізації освіти Шевченківського району столиці України / І. Мосякова // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2010. – № 5. – С. 22–32.

Висвітлено питання інтеграції загальної та позашкільної освіти. Виокремлено діяльність навчального закладу повного дня, в якому найяскравіше відображено цей процес та визначено реальне місце позашкільної освіти в організації допрофільної підготовки та профільного навчання старшокласників. Наголошено на унікальності оновленого Центру творчості дітей та юнацтва "Шевченківець", до складу якого входять 16 структурних підрозділів, розташованих по всій території району, який став координаційним, базовим методичним осередком, що дозволяє забезпечити нормативно-правову, методологічну, ціннісно-цільову, організаційно-технологічну, предметно-діяльнісну систему умінь, навичок, способів професійної діяльності.

28. Методика навчання інформаційних технологій у позашкільних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Биковський Тімур Валерійович ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2011. – 20 с. – Текст автореферату доступний в Інтернеті: <http://uk.xlibx.com/4informatika/61351-1-tehnologiy-pozashkilnih-navchalnih-zakladah.php> (дата звернення: 27.04.2016).

Розкрито історико-теоретичні основи розвитку інформаційних технологій, встановлено основні хронологічні етапи становлення та розвитку інформаційних технологій. Проаналізовано сучасний стан системи інформаційних технологій. Проведено наукове обґрунтування методичної системи навчання інформаційних технологій у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів.

29. Немає неталановитих дітей, є нерозкриті дарування / Л. Козачок // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2011. – № 3. – С. 90–95. – укр.

Розглянуто досвід роботи сільського навчального закладу позашкільної освіти "Районний будинок учнівської молоді", Рівненської області, головною

метою якого є створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей та учнівської молоді. Підкреслено, що особливістю методів навчально-виховного процесу в Будинку молоді є проектування педагогічних методик та технологій, які можуть допомогти сільським дітям зорієнтуватись у складній соціокультурній ситуації. Висвітлено традиційні та інноваційні форми роботи еколого-натуралістичного, науково-технічного та декоративно-ужиткового напрямів, відзначено досягнення вихованців даного навчального закладу.

30. Організація інструктивно-методичної діяльності Кіровоградського обласного центру дитячої та юнацької творчості / Н. Долгополова // Післядиплом. освіта в Україні. – 2010. – № 1. – С. 62–67. – Текст статті доступний в інтернеті: <http://te.zavantag.com/docs/242/index-42694.html> (дата звернення: 27.04.2016).

Презентовано діяльність Кіровоградського обласного центру дитячої та юнацької творчості (ОЦДЮТ), комплексну діяльність якого спрямовано на реалізацію завдань методичної, масової та навчально-виховної діяльності з дітьми й педагогами області і який має власну систему управління й унікальну виховну систему роботи з дітьми. Висвітлено роботу методичної служби Центру з педагогічними кадрами закладу, з дітьми, що навчаються в ньому, методичну роботу з позашкільними закладами, встановлення партнерських зв'язків з іншими позашкільними закладами, координацію міжнародної діяльності. Відзначено ефективність роботи з дітьми ОЦДЮТ, про яку свідчать: постійний контингент вихованців у гуртках, відсутність правопорушень і схильності до шкідливих звичок, один із кращих показників в Україні з організації дитячого самоврядування в системі позашкільної освіти.

31. Особливості музично-виконавської підготовки учнів в умовах позашкільної спеціалізованої освіти / С. Л. Липська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : наук. журн. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2010. – Вип. 21. – С. 192–196. – Текст автореферату доступний в Інтернеті: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/1370/3/Lipska.pdf> (дата звернення: 02.05.2016).

Розглянуто проблему вдосконалення музично-виконавської підготовки за умов позашкільної спеціалізованої освіти. Охарактеризовано зміст і структуру музично-виконавського процесу, визначено можливості створення комплексної системи художньо-творчого розвитку учнів.

32. Гуцол А. В. Розвиток системи позашкільних закладів освіти в Луганській і Донецькій областях (1946–1991 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук :

13.00.01 / Гуцол Анна Володимирівна ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ : [Б. в.], 2010. – 20 с. – текст автореферату доступний в Інтернеті: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/104/18051-evolyuciya-pozashkilnix-zakladiv-osviti-texnichnogo-spryamuvannya-v-doneckij-ta-luganskij-oblastyax-u-1946-1980-rr.html> (дата звернення: 27.04. 2016).

Висвітлено особливості процесу розвитку позашкільних закладів освіти на Луганщині та Донеччині у 1946–1991 рр. Розкрито теоретичні засади організації позашкільної освіти, основні види позашкільних закладів. Надано визначення поняття "позашкільні заклади освіти". Розглянуто основні нормативно-правові акти, які сприяли якісним і кількісним змінам у системі позашкільних закладів. Встановлено, що період розвитку позашкільних закладів (1946 - 1991 рр.) умовно можна розділити на чотири етапи, кожен з яких мав свої особливості, зумовлені роллю вказаних закладів у системі освіти.

33. Система роботи з талановитими та обдарованими дітьми в умовах позашкільного закладу / В. Васьківський, І. Петровська // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2010. – № 5. – С. 80–84.

Висвітлено діяльність Житомирського міського центру науково-технічної творчості учнівської молоді (ЖМЦНТТУМ), головною метою якого є пошук і підтримка юних талантів, створення умов для творчого, інтелектуального й духовного розвитку дітей та учнівської молоді, задоволення їх освітніх потреб шляхом залучення до науково-експериментальної, дослідницької та декоративно-прикладної творчості. Окреслено принципи системи роботи з обдарованими дітьми в ЖМЦНТТУМ. Зосереджено увагу на одній із складових системи роботи з обдарованими дітьми - співпраці з Житомирським державним університетом ім. І. Франка в рамках реалізації програми ціннісної підтримки розвитку здібностей та обдарованості "Три кроки". Подано соціальний портрет учня, що навчається в умовах програми "Три кроки". Наведено діаграми динаміки росту кількості учнів-призерів та співвідношення кількості учасників масових заходів і переможців за останні роки. Зроблено висновки щодо важливості досвіду роботи означеного Центру.

34. Стратегічні інновації – довгострокова програма конкурентоспроможності освітньої системи ПНЗ нового типу / І. Первушевська // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2012. – № 2. – С. 101–105. – укр.

Описано авторську соціально-виховну модель профільної освіти в Рівненському міському Палаці дітей та молоді (ПДМ) - реальне know-how у позашкільній галузі освіти країни. Зазначено, що система внутрішньої та зовнішньої інтеграції окремих профільних шкіл і ресурсних центрів на рівні

ПДМ, його зовнішніх зв'язків слугує оптимізації та синтезу наявних форм і механізмів діяльності.

35. Управління процесом формування фізичної культури учнів у позашкільному навчальному закладі / К. Жукотинський // Освіта і управління. – 2009. – № 3. – С. 129–137.

Розкрито актуальність управління процесом формування фізичної культури учнів у позашкільному навчальному закладі (ПНЗ). Спираючись на дослідження, проведене у ПНЗ Чернівецької області, висвітлено дієвість окремих проектів цієї роботи, що взаємодіють завдяки моделі узгодження потреби в тренувальній діяльності особистісних алгоритмів у процесі сходження до спортивної зрілості.

36. Шляхи становлення та розвитку позашкільної освіти в Кіровоградській області / Е. Лещенко // Післядиплом. освіта в Україні. – 2010. – № 1. – С. 82–84.

Висвітлено організацію, форми і методи системи позашкільної освіти (ПО) на Кіровоградщині, яка будується на системній роботі управління освіти і науки облдержадміністрації спільно з обласними профільними позашкільними навчальними закладами, обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. В. Сухомлинського та місцевими органами управління освітою. Відзначено, що контроль за наданням якісної ПО керівниками гуртків, які працюють на базі шкіл у різних населених пунктах, здійснюється за умов укладеної угоди між директором районного (міського) позашкільного закладу та директором школи, що кошторисні призначення розподіляються владою так, щоб не тільки забезпечити роботу гуртків на базі сільських шкіл, а й залучити дітей до участі в обласних виховних заходах. Висвітлено діяльність обласного парламенту дітей, досвід якого узагальнено й запропоновано до впровадження на всеукраїнському рівні. Підсумовано, що сучасну стратегію розвитку позашкільних навчальних закладів спрямовано на врегулювання відносин між органами державної влади та навчальними закладами, які визначають форми і методи ПО, створюють умови для задоволення культурно-освітніх вимог у професійному самовизначенні та творчій самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балахтар В. В. Педагогічні засади організації дозвілля дітей та підлітків у системі позашкільної освіти в Україні (1960–1991 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Балахтар Валентина Вікторівна ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2010. – 20 с. – Текст автореферату

доступний в Інтернеті: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 27. 04. 2016).

2. Барановська І. Г. Методичні засади художньо-творчої самореалізації підлітків в умовах діяльності ансамблю народної музики: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Барановська Ірина Георгіївна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 20 с. – Текст автореферату доступний в Інтернеті: <http://linksdir.com.ua/getlink.php?linkID=23033> (дата звернення: 27.04.2016).

3. Биковський Т. В. Методика навчання інформаційних технологій у позашкільних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Биковський Тимур Валерійович; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2011. – 20 с.– Текст автореферату доступний в Інтернеті: <http://uk.xlibx.com/4informatika/61351-1-tehnologiy-pozashkilnih-navchalnih-zakladah.php> (дата звернення: 27.04.2016 р.).

4. Благосмислов О. С. Підготовка майбутніх учителів технологій до роботи з учнями в позашкільних навчальних закладах науково-технічного профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Благосмислов Олександр Сергійович ; НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України. – К., 2011. – 16 с. – Текст автореферату доступний в Інтернеті: <http://mydisser.com/ua/catalog/view/238/240/9739.html> (дата звернення: 27. 04. 2016).

5. Васьківський В. Система роботи з талановитими та обдарованими дітьми в умовах позашкільного закладу / В. Васьківський, І. Петровська // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2010. – № 5. – С. 80–84.

6. Вербицький В. В. Актуальні проблеми діяльності позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного профілю / В. В. Вербицький // Позашк. освіта та виховання. – 2010. – № 1. – С. 8–13.

7. Долгополова Н. Організація інструктивно-методичної діяльності Кіровоградського обласного центру дитячої та юнацької творчості / Н. Долгополова // Післядиплом. освіта в Україні. – 2010. – № 1. – С. 62–67. – Текст статті доступний в інтернеті: <http://te.zavantag.com/docs/242/index-42694.html> (дата звернення: 27.04.2016).

8. Жукотинський К. Управління процесом формування фізичної культури учнів у позашкільному навчальному закладі / К. Жукотинський // Освіта і управління. – 2009. – № 3. – С. 129–137.

9. Гуцол А. В. Розвиток системи позашкільних закладів освіти в Луганській і Донецькій областях (1946–1991 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Гуцол Анна Володимирівна ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ : [б. в.], 2010. – 20 с. – текст автореферату доступний в Інтернеті: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/104/18051-evolyuciya-pozashkilnix-zakladiv-osviti-texnichnogo-spryamuvannya-v-doneckij-ta-luganskij-oblastyax-u-1946-1980-rr.html> (дата звернення: 27.04. 2016).

10. Козачок Л. Немає неталановитих дітей, є нерозкриті дарування / Л. Козачок // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2011. – № 3. – С. 90–95.
11. Компетентнісний підхід у навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу : метод. посіб. / [В. В. Вербицький [та ін.] ; за ред. В. В. Мачуського] ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання. – Харків : Друкарня Мадрид, 2015. – С. 112–114.
12. Костишена Н. Виховний вплив спортивної діяльності на виховання моральності підлітків / Н. Костишена // Рідна шк. – 2010. – № 8. – С. 70–71.
13. Красняков Є. Перспективи розвитку позашкільної освіти в контексті вдосконалення механізму її фінансування / Є. Красняков // Віче. – 2012. – № 4 (313). – С. 14–16. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2012_4_7. – Назва з екрана. – Дата звернення: 27 квітня 2016 р.
14. Липська С. Л. Особливості музично-виконавської підготовки учнів в умовах позашкільної спеціалізованої освіти / С. Л. Липська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : наук. журн. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2010. – Вип. 21. – С. 192–196. – Текст автореферату доступний в Інтернеті: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/1370/3/Lipska.pdf> (дата звернення: 02.05.2016).
15. Липецький О. П. Формування пізнавальної самостійності підлітків у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Липецький Олександр Петрович ; Ін-т пробл. виховання НАПН України. – К., 2013. – 19 с.
16. Литовченко О. Виховання творчої особистості учнів у позашкільних навчальних закладах художньо-естетичного профілю / О. Литовченко // Позашк. освіта та виховання. – 2010. – № 2. – С. 21–25.
17. Мосякова І. Ефективність діяльності єдиного позашкільного простору в контексті модернізації освіти Шевченківського району столиці України / І. Мосякова // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2010. – № 5. – С. 22–32.
18. Науменко Р. А. Особливості державного регулювання розвитку позашкільної освіти в Україні: стан та проблеми фінансового забезпечення / Р. А. Науменко // Аналітика і влада. – 2012. – № 6. – С. 154–162. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/avlad_2012_6_26 (дата звернення: 02.05.2016).
19. Нікітенко Р. І. Методичні рекомендації щодо організації роботи гуртка в позашкільному навчальному закладі / Р. І. Нікітенко // Наша шк. – 2010. – № 4. – С. 39–49.
20. Олійник Н. А. Позашкільні навчальні заклади художньо-естетичного напрямку м. Хмельницького / Н. А. Олійник // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. – Хмельницький, 2013. – Вип. 14. – С. 338–342. – Текст статті доступний в

Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2013_14_71 (дата звернення: 02.05.2016).

21. Палічева Г. До вершин науки через співпрацю з науковими закладами Херсонщини / Г. Палічева // Рідна шк. – 2010. – № 10. – С. 69–70. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_10_20 (дата звернення: 02.05.2016).

22. Первушевська І. Стратегічні інновації – довгострокова програма конкурентоспроможності освітньої системи ПНЗ нового типу / І. Первушевська // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2012. – № 2. – С. 101–105.

23. Полякова Л. Методологічні основи навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі / Л. Полякова // Пед. пошук. – 2009. – № 4. – С. 14–17. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pedp/2009_3_4/pp/64/met/polyakova.pdf (дата звернення: 02.05.2016).

24. Позашкільна освіта: управлінський аспект : (із досвіду роботи управлінців провід. позашк. навч. закл. м. Запоріжжя) / Департамент освіти і науки, молоді та спорту Запоріж. міськради, Інформ.-аналіт. метод. центр ; [уклад. І. О. Зубова ; за ред. Р. О. Романчук]. – Запоріжжя : ЛПС, 2012. – 199 с. : рис., табл.

25. Попова Г. Д. Методика навчання дизайну одягу старшокласників у позашкільних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Г. Д. Попова ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2012. – 20 с. – Текст автореферату доступний в Інтернеті: <http://mydisser.com/ua/catalog/view/9831.html> (дата звернення: 02.05.2016).

26. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта: сутність, мета, перспективи / Г. П. Пустовіт // Рідна школа – 2010. – № 2. – С.14–19.

27. Сич Т. В. Управління якістю освітньої діяльності шкіл мистецтв в сучасних умовах [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Сич Тетяна Володимирівна ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». – Луганськ, 2012. – 20 с.

28. Сліпич Ю. В. Теоретико-методичні основи професійного розвитку педагогів художньо-естетичного профілю : монографія / Ю. В. Сліпич. – Херсон : Херсон. акад. неперерв. освіти, 2013. – 179 с. : табл.

29. Сущенко Т. І. Позашкільна педагогіка: теорія, історія, практика [Текст] : наук.-метод. посіб. / Сущенко Т. І. ; Нац. акад. наук України, Нац. центр «Мала акад. наук України», Класич. приват. ун-т. – К. : Праймдрук, 2011. – 298 с.

30. Тарасюк С. До проблеми вдосконалення професійної діяльності педагога позашкільного навчального закладу художньо-естетичного профілю / С. Тарасюк // Рідна шк. – 2010. – № 1/2. – С. 34–38. – Текст статті доступний в Інтернеті: file:///C:/Users/Fix/Downloads/rsh_2010_1-2_10.pdf (дата звернення: 02.05.2016).

31. Теплова Т. Я. Центр дитячої творчості / Т. Я. Теплова, Т. М. Козіна // Наша шк.. – 2010. – № 2. – С. 17–18.
32. Тихонова Н. В. Удосконалення фізкультурно-спортивної дозвілєвої діяльності дітей та молоді в позашкільних навчальних закладах / Н. В. Тихонова, А. С. Бондар // Слобожан. наук.-спорт. вісн. – 2014. – № 5. – С. 77–81. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://journals.uran.ua/index.php/1991-0177/article/view/28731/25730> (дата звернення: 27.04.2016).
33. Фурсенко Т. Ф. Формування ціннісних орієнтацій підлітків у галузі музичної культури в позашкільних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.07 / Фурсенко Тетяна Федорівна ; наук. керівник Дряпіка Володимир Іванович ; Ін-т проблем виховання АПН Укр. – Київ, 2005. – 19 с. – Текст автореферату доступний в Інтернеті <http://avtoreferat.net/content/view/8812/52/> (дата звернення: 27.04.2016).
34. Чорна В. Г. Співвідношення позашкільної освіти та додаткової освіти в Україні / В. Г. Чорна // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ : наук. журн. / Нац. акад. внутр. справ. – Київ: [б. в.], 2010. – № 6 (73). – С. 90–95.
35. Шевчук С. І. Роль педагога у розвитку інтелектуальної обдарованості старшокласників у позашкільних навчальних закладах екологічного профілю / С. І. Шевчук // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка : наук. журн. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – Вип. 59. – С. 141–145. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=PREF=&S21COLORTERMS=0&S21STR=VZhDU (дата звернення: 02.05. 2016).
36. Яременко Л. Позашкільна освіта: проблема визначення [Електронний ресурс] / Л. Яременко // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. – 2014. – Вип. 33. – С. 107–113. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_33_18, вільний. – Назва з екрана. – Дата звернення: 27 квітня 2016 р.